

призначеної для досягнення поставлених цілей організації, що забезпечують високоефективну господарську діяльність та конкурентноспроможність підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином, дослідження дозволило обґрунтувати доцільність аналізу прибутковості, яке є підставою для прийняття управлінських рішень, що дасть змогу оцінити результативність роботи і дозволить сформулювати стратегію його розвитку на перспективу.

Слід підкреслити, що стратегічне управління розвитком є динамічною системою, яка дозволяє забезпечувати своєчасне визначення місії, цілей та стратегій, розробку та виконання системи планів, що є основою для підвищення його конкурентноспроможності та існування в довгостроковій перспективі.

Отже, при невеликому життєвому циклі стратегії, які постійно зменшуються, успіх компанії суттєво залежить від можливостей її швидкої та дієвої реалізації. Тому процес реалізації стратегії на практиці являє собою одну з ключових проблем стратегічного управління підприємством.

Перспективами подальшого дослідження в цьому напрямі є реалізація стратегії розвитку підприємства до наявного його потенціалу.

Джерела та література:

1. Подольська В. О. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / В. О. Подольська, О. В. Ярш. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.
2. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання / П. Я. Попович. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 207 с.
3. Концептуальні засади управління підприємством як економічною системою : монографія / за заг. ред. канд. екон. наук, доц. В. О. Коюди. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2007. – 416 с.
4. Міщенко А. П. Стратегічне управління : навч. посіб. / А. П. Міщенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 336 с.
5. Фаріон І. Д. Стратегічний аналіз : навч. посіб. для студ. та аспірантів / І. Д. Фаріон. – Тернопіль, 2009. – 635 с.
6. Шваб Л. І. Економіка підприємства / Л. І. Шваб. – К. : Каравела, 2005. – 568 с.
7. Катькало В. Еволюція теорії стратегічного управління : монографія / В. Катькало. – СПб. : Издат. дом С.-Петербур. гос. ун-та, 2006. – 548 с.
8. Економіка торговельного підприємства : підруч. для вузів / А. А. Мазаракі та ін.; за ред. проф. Н. М. Ушакової. – К. : Хрещатик, 1999. – 800 с.

Чентуков Ю.І.

УДК 338.45.01(4-672ЕС)(045)

ДОСВІД ПРОМИСЛОВОЇ СТРАТЕГІЇ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На рубежі ХХ-ХХІ століть, в умовах нового оберту науково-технічної революції, розвиток економіки й позиції будь-якої країни або регіонального економічного об'єднання в конкурентній боротьбі на світовому ринку у вирішальному ступені визначаються станом їх промислового й науково-технічного потенціалу, здатністю підприємств гнучко змінювати свою виробничу структуру відповідно до потреб часу. З метою зміцнення й відновлення промислової бази в індустріально розвинутих країнах з ринковою економікою вже не перший рік розробляється й успішно втілюється в життя за допомогою системи взаємозалежних заходів, включаючи механізм зовнішньоекономічного регулювання, промислова політика як частина економічної політики.

В Україні в цей час розвиток і структурна реорганізація промисловості є найважливішою умовою стабілізації соціально-економічної обстановки в країні. В умовах, коли багато підприємств припинили своє існування або перебувають на межі виживання, необхідні термінові заходи, які забезпечили б відродження вітчизняного виробництва, підтримку українського підприємництва, розвиток експортних та імпортозаміщуючих галузей і виробництв. Дії держави з реалізації промислової політики на першому етапі повинні бути спрямовані на проведення ретельного аналізу мікроекономічних умов функціонування окремих секторів української економіки з метою виявлення й визначення потенційної конкурентноспроможності точок зростання, розвиток яких створить додатковий промисловий попит і вчинить кумулятивний вплив на інші сектори економіки, галузі й суміжні виробництва.

З метою прискорення виходу української економіки з кризи варто було б опиратися на накопичений у світі досвід розробки й проведення промислової й структурної політики, адаптуючи його до умов нашої країни. Найбільший інтерес представляє досвід у цій сфері Європейського союзу (ЄС) з урахуванням євро інтеграційного курсу розвитку України.

За час існування ЄС у рамках цього найбільшого у світі інтеграційного об'єднання, що діє нині в складі 27 країн, було розроблено чимало концепцій і програм підвищення ефективності західноєвропейської промисловості, пристосування її до мінливих умов міжнародного поділу праці, пом'якшення пов'язаних із цим соціально-економічних проблем. Не всі ці концепції й програми були повною мірою реалізовані. Ряд проблем, особливо структурного характеру, дотепер залишаються невирішеними. Однак систематично й послідовно працюючи над стратегією промислового розвитку, органи ЄС все більш чітко ідентифікують проблеми, коригують пріоритети, гнучко, залежно від конкретної ситуації на європейському й світовому ринку, застосовують сформований механізм впливу на промисловість. Результати: у більшості секторів

промисловості Західна Європа витримує конкуренцію, що загострилася, і зі своїми основними конкурентами – США і Японією, і з новими індустріальними країнами. Так, в 90-ті роки частка обробної промисловості ЄС на зовнішніх ринках не змінилася й становила 27%, тоді як частка США і Японії трохи знизилася [2, с.95].

Промислова політика ЄС почала формуватися на галузевому рівні в рамках Договору про заснування Європейського об'єднання вугілля й сталі (ЄОВС, 1951 р.) У ст. 2 Договору йдеться: "Об'єднання буде послідовно створювати умови, які самі по собі забезпечать найбільш раціональний розподіл виробництва при можливо більш високому рівні продуктивності...", а згідно зі ст. 3 інститути цього Об'єднання наділяються повноваженнями в питаннях постачання спільного ринку вугіллям і сталлю, регулювання цін на ці товари та інші умови, які "будуть стимулювати підприємства до нарощування й поліпшення їхнього виробничого потенціалу..." тощо.

Відповідно до Договору про ЄОВС під контроль Об'єднання були взяті малорентабельні й капіталомісткі галузі, відновлення й модернізація яких поодинокі було не під силу жодному з його учасників. Для надання допомоги країнам-членам Об'єднання мало у своєму розпорядженні власний бюджет, механізм регулювання ринку вугілля й сталі. Надалі заходи щодо підтримки вугільної й сталеплавильної промисловості стали постійним компонентом промислової політики ЄС.

У Договорі про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС, 1957 р., з 1993 р. – Європейське Співтовариство, ЄС) питання промислового виробництва розглядалися в контексті спільного економічного розвитку: "Співтовариство ставить своїм завданням сприяти, шляхом створення спільного ринку й прогресуючого зближення економічної політики держав-членів, гармонійному розвитку економічної діяльності у всьому Співтоваристві, безперервному й збалансованому зростаючому підвищенню стабільності, прискореному росту рівня життя й більш тісним зв'язкам між державами, які воно поєднує". Малося на увазі, що скасування мита і кількісних обмежень у торгівлі між країнами-членами, завершене в 1968 р., само по собі стане потужним фактором, що стимулює створення європейського промислового комплексу з оптимальною структурою й розмірами підприємств, підвищення їхнього технічного рівня, прибутковості тощо. Життя довело, що однієї лібералізації торгівлі для цього недостатньо. Потрібні були додаткові правові інструменти, створення спеціальних механізмів регулювання ринку.

Наприкінці 1960-х – початку 1970-х років базою для прийняття рішень у сфері реформування промисловості служили середньострокові програми, розроблені Комітетом із середньострокової економічної політики при Раді ЄС. Але вони давали лише загальну орієнтацію промислової політики. У 1968 р. в апараті Комісії, головного виконавчого органу Європейських співтовариств (з 1993 р. – Європейська комісія), був створений Директорат у справах промисловості (у цей час – Генеральний директорат III, що включає директорати: з питань промислової політики, з технічних правил і стандартів, базисних галузей, виробництва капітального встаткування, виробництва споживчих товарів і з інформаційних технологій). У 1970 р. Директорат у справах промисловості підготував Меморандум з промислової політики, що став основою подальших розробок у цій галузі. У 1972 р. голови держав і урядів країн-членів прийняли декларацію, яка офіційно проголосила промислову політику в якості однієї з найважливіших сфер діяльності ЄС. Так був закладений правовий і організаційний фундамент для проведення спільної широкомасштабної промислової політики ЄС. Однак цьому перешкодили тривалий спад ділової активності, що охопив середину 70-х і початок 80-х років ХХ ст., і викликане ним посилення відцентрових тенденцій у Співтоваристві. Зусилля національних урядів у галузі промислової політики в той період були спрямовані головним чином на подолання кризових явищ у вугільній, сталеплавильній, суднобудівній, а також у деяких інших традиційних галузях промисловості з використанням заходів із контролю над виробництвом і за цінами. Структурні заходи тимчасово відійшли на другий план.

По суті тільки в 1990-ті роки почалася активна розробка перспективної промислової політики з упором на розвиток передових наукомістких галузей. У зв'язку із завершенням формування єдиного внутрішнього ринку ЄС у промисловій політиці Співтовариства взяв гору новий підхід, що характеризується акцентом на вільну конкуренцію в рамках відкритого ринку й застосування так званих горизонтальних заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва й впровадження передових технологій у всіх галузях промисловості. Цей підхід дістав відображення в Договорі про Європейський союз, підписаному в 1992 р. (Маастрихтський договір), у якому вперше з'явився спеціальний розділ "Промисловість".

Маастрихтський договір проголосив головною метою промислової політики підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємств Співтовариства. Основними напрямками політики стали: створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва, особливо дрібного й середнього, прискорена реструктуризація промисловості; стимулювання співробітництва між підприємствами, насамперед, на доконкурентній стадії виробництва (НДДКР, доступ до фінансування); підтримка сучасних наукомістких галузей.

Для досягнення встановленої мети використовується комплекс заходів. По-перше, це заходи, що сприяють підвищенню прибутковості й зниженню витрат виробництва європейської промисловості (допомога підприємствам у поліпшенні професійного навчання, освоєнні нових методів організації, встановленні тотального контролю над якістю при розробці й впровадженні нових технологій, орієнтації досліджень у все більшому ступені на ринок тощо).

По-друге, сприяння західноєвропейським фірмам у просуванні їхньої продукції на світовий ринок. Мова йде, зокрема, про стимулювання експорту орієнтованих галузей промисловості, у тому числі за

допомогою податкових пільг, і погодженої інвестиційної діяльності підприємств країн-членів за межами Співтовариства. У числі ключових регіонів для промислової експансії фірм ЄС називаються Центральна й Східна Європа (Євросоюз готовий взяти участь у гарантуванні приватних інвестицій у країнах цього регіону), Латинська Америка, Середземномор'я, а також деякі країни Азії, що інтенсивно розвиваються. Відзначається також необхідність розширення сфери застосування європейських стандартів і створення в Західній Європі конкурентоспроможних транснаціональних компаній.

По-третє, більш активне використання в інтересах європейських виробників заходів боротьби з демпінгом, субсидуванням та іншими різновидами нечесної конкуренції в торгівлі товарами, дозволених правилами СОТ, і спроби домогтися поширення таких заходів на сектор послуг. Таким шляхом ЄС розраховує ефективніше захищати європейську промисловість від стратегічних альянсів і дискримінаційних двобічних угод між його основними конкурентами про розділ ринку (як, наприклад, американо-японська угода з напівпровідників), що серйозно погіршує конкурентні позиції фірм ЄС.

Незважаючи на лібералізацію міжнародної торгівлі, протекціоністські тенденції в західноєвропейській промисловості продовжують залишатися досить стійкими. Середній митний тариф на промислові товари, імпортовані в ЄС, становив у 1997 р. 5,1%. Однак усереднений показник частково приховує дійсний рівень протекціонізму. Його розрахунок здійснюється шляхом зважування за об'ємом поставок, а в сильно захищених підгалузях масштаби імпорту штучно занижуються. Крім того, у розглянутому показнику не знаходиться відображення вплив інших обмежень на ввіз, що отримали широке поширення в умовах зниження традиційних митних тарифів. Сюди варто віднести, насамперед, антидемпінгові мита на товари, що поставляються за "невиправдано" низькими (демпінговими) цінами (сталь, текстиль, добрива, відеомагнітофони тощо), квоти на імпорт чорних металів з ряду країн, включаючи Україну, "добровільні обмеження" на продаж у ЄС автомобілів з Японії. За оцінками Паризького Інституту політичних досліджень, антидемпінгові "накрутки" становили: по виробках з металу – 44,4%, чавуну й сталі – 29,3, взуття – 29,1, мотоциклах і велосипедах – 28,4, хімікатах – 28,3, конторському й лічильно-обчислювальному встаткуванню – 19,5, друкованої продукції – 18,6%. З урахуванням всіх існуючих бар'єрів, загальний рівень промислового протекціонізму ЄС оцінюється дослідниками в 9% [1].

Таким чином, сучасна концепція промислової політики ЄС включає як найважливіший елемент структурну й науково-технічну політику й має яскраво виражений зовнішньоекономічний аспект. В офіційних документах Співтовариства з питань промисловості присутній також "соціальний вимір" (наприклад, в "Білій книзі з проблем зростання, конкурентоспроможності й зайнятості", опублікованій Європейською Комісією в 1993 р.). Концепція припускає тісну взаємодію між національною владою й органами Співтовариства, а також між ними і європейською промисловістю, чий голос здобуває все більшу вагу в процесі прийняття рішень щодо промислової політики. Необхідність такої взаємодії зростає з огляду на процес глобалізації економіки, який із розвитком нових засобів зв'язку вимагає швидкого й адекватного реагування з боку всіх учасників господарських відносин.

Промислова політика ЄС реалізується в умовах функціонування єдиного внутрішнього ринку країн-членів, що базується на вільному переміщенні товарів, послуг, капіталів і громадян, а також на вільній конкуренції між західноєвропейськими підприємствами. У той же час передбачаються заходи щодо обмеження стихії ринкових сил. Механізм регулювання підприємницької діяльності, за допомогою якого припиняються спроби монополізації ринку й іншої обмежувальної ділової практики (правила конкуренції ЄС), діє досить гнучко. У тих випадках, коли цього вимагають умови конкуренції на світовому ринку, органи ЄС не перешкоджають створенню концернів європейського масштабу. "Підприємства Співтовариства, – йдеться в Меморандумі Комісії ЄС з промислової політики (1970 р.), – повинні мати можливість вступити у змагання, маючи рівноцінну зброю. Не підлягає сумніву, що в деяких випадках досягнення оптимуму диктує необхідність більш високого ступеня концентрації капіталу".

З метою підвищення конкурентоспроможності західноєвропейської промисловості за ініціативи Європейської Комісії в 1996-1997 рр. була розроблена методологія оцінки умов і результатів діяльності різних секторів промисловості й окремих підприємств у порівнянні з кращою світовою практикою. Ця методологія припускає визначення ключових проблем, що впливають на конкурентоспроможність промисловості, і показників, за якими можна робити висновки про прогрес або відставання Євросоюзу в даній галузі від його основних конкурентів. Мова йде, по суті, про багаторічну програму сприяння підвищенню якості промислових товарів, технологічних процесів і пов'язаних із промисловістю ділових послуг шляхом постійного моніторингу, розвитку самоконтролю, поліпшення інформаційної забезпеченості підприємств, підготовки кваліфікованого персоналу тощо.

Рівень розвитку технології якісно характеризує продуктивність праці, ефективність (рентабельність) виробництва показує узгодженість всіх виробничих факторів, що в результаті примножує результативність функціонування всього національного господарства. У останні десятиріччя глобальні витрати на науково-дослідні роботи швидко зростали і досягли 128 трлн.дол. Для них характерна дуже висока концентрація в невеликій кількості країн: на країни Північної Америки припадає 35,6%, на європейські країни – 24,4%, країни азійсько-тихоокеанського регіону 34,9% [4].

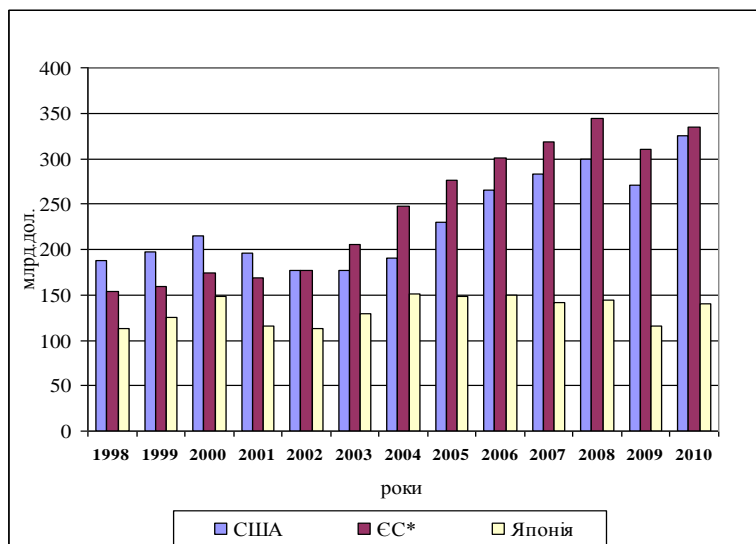

Рис. 1. Динаміка високотехнологічного експорту в США, ЄС та Японії, млрд.дол. (*за виключенням внутрірегіонального експорту країн ЄС)

У розвинених країнах світу випуск і експорт наукоємної продукції на 85-90% забезпечує приріст ВВП. Хоча й для країн, що розвиваються, розвиток експорту високотехнологічної продукції стає важливим завданням національної стратегії економічного розвитку (особливо ця тенденція спостерігається серед країн Азійсько-тихоокеанського регіону).

Діяльність компаній, що оперують у сфері високих технологій (електроніка, телекомунікації, програмне забезпечення, біотехнологія, медичне обладнання та інші виробництва з високим вмістом НДДКР), сприяє зростанню виробництва й конкурентоспроможності інших підприємств, тобто допомагає вирішувати проблему зайнятості. У країнах ЄС найбільшими за обсягами інвестування НДДКР компанії зосереджено в автомобілебудуванні, фармацевті, виробництві телекомунікаційного та аерокосмічного обладнання. Основна частина інвестування НДДКР в автомобілебудуванні забезпечують компанії Німеччини та Франції, а в ІТ секторі домінують Фінляндія і Швеція. В цілому ж німецькі, британські і французькі компанії забезпечують 2/3 від загального інвестування науково-дослідних розробок в країнах ЄС-27, який склав в 2009 році 123 млрд.євро.[3]

Таблиця 1. Рейтинг європейських компаній за обсягами інвестування НДДКР.

Ранг	Назва компанії	Галузь	Інвестування НДДКР, млн.євро	Щорічний темп росту інвестування НДДКР, %		Чистий продаж, млн.євро.	Чисельність працюючих, осіб
				2009/2008	2008/2007		
1	Volkswagen	автомобілебудування	5 790,0	-2,3	20,4	102 398	338 499
2	Nokia	телекомунікаційне обладнання	4 997,0	-6,1	0,8	40 984	123 171
3	Sanofi-Aventis	фармація	4 569,0	0,2	0,9	29 785	104 867
4	Siemens	електрообладнання	4 282,0	1,9	10,8	76 666	413 650
5	Daimler	автомобілебудування	4 164,0	-6,2	-9,2	78 924	258 628
6	GlaxoSmithKline	фармація	4 084,4	9,5	5,3	31 928	98 854
7	Robert Bosch	автомобілебудування	3 578,0	-8,6	10,0	38 174	274 530
8	AstraZeneca	фармація	3 090,3	-12,0	1,4	22 863	63 900
9	Bayer	хімічна промисловість	2 964,0	8,8	3,0	31 168	108 595
10	EADS	аерокосмічне обладнання	2 878,0	4,4	2,0	42 822	119 506
11	Alcatel-Lucent	телекомунікаційне обладнання	2 714,0	-14,3	-6,0	15 157	78 373

Для реалізації промислової політики використовуються багато інструментів державного регулювання на національному рівні, а також заходи на рівні Співтовариства в цілому. В арсеналі інструментів впливу на промислове виробництво, застосоване урядами країн ЄС, пряме адміністративне втручання зведене до мінімуму, а домінують економічні заходи. Пряме втручання державних органів ще зберігається у вигляді відстрочки дозволу на будівництво підприємств, якщо їхнє розміщення не відповідає програмі регіонального розвитку, або у вигляді рідко сьогодні використовуваного тимчасового контролю над цінами. Він існує, по суті, лише у вигляді інформаційного впливу через програми (або плани), що складаються й оприлюднюються державними органами, і носить індикативний характер.

Одним із найдієвіших економічних інструментів впливу на приватний сектор у країнах ЄС є податкова політика. Вибіркова зміна податкових ставок провадиться зазвичай після конкретного вивчення стану підприємств для того, щоб сприяти проведенню НДДКР, інвестиціям, впровадженню більш сучасних методів управління, збільшенню експорту тощо. Іншими розповсюдженими економічними заходами державної підтримки підприємництва є: дотації підприємцям; пільгові й/або багаторічні кредити й гарантії; залучення державних коштів для спільного з приватним капіталом фінансування проектів у галузі будівництва, відновлення технологій й реорганізації підприємств; забезпечення державними контрактами,

що гарантують ринок збуту; допомога в удосконаленні управління підприємством, підвищенні кваліфікації персоналу тощо.

Існують деякі розходження в підході органів ЄС до тієї або іншої групи галузей. До першої групи в ЄС відносять чорну металургію, суднобудування, текстильну промисловість, які в першу чергу страждають від надлишкових потужностей. Їхня державна підтримка припустима тільки з метою полегшити пристосування підприємства до умов конкуренції на світовому ринку й обумовлена: а) скороченням виробничих потужностей. і б) підвищенням конкурентоспроможності галузі.

У другу групу входять галузі промисловості, що активно розвиваються (інформаційні технології, телекомунікації тощо). Як правило, органи ЄС позитивно ставляться до надання державної підтримки цим галузям, підкреслюючи, однак, необхідність співробітництва між країнами-членами. Проблеми таких галузей багато в чому викликані конкуренцією з боку високорозвинутих у промисловому й технічному відношенні третіх країн. Тому заохочується субсидування відповідних НДДКР.

На додаток до загальних принципів, Комісія ЄС в останні роки розробила спеціальні правила (кодекси) субсидування окремих, найбільш чутливих до конкуренції, галузей: чорної металургії, вугільної промисловості, автомобіле- й суднобудування, виробництва синтетичних волокон. Ці правила визначають цілі, припустимі рівні та інші умови державної допомоги підприємствам зазначених галузей.

Підтримка промисловості на рівні ЄС включає: зближення законодавства країн-членів з метою усунення перешкод для діяльності підприємств у масштабах єдиного ринку; захист виробників Співтовариства від іноземної конкуренції; інформаційне забезпечення (створення європейських мереж зв'язку, банків даних тощо), а також фінансову допомогу, здійснювану за посередництвом фінансових інститутів ЄС: Європейського інвестиційного банку, Європейського інвестиційного фонду, структурних бюджетних фондів (Соціальний і Регіональний фонди, Фонд згуртування).

Науково-технічні програми ЄС дозволяють уникнути дублювання досліджень і концентрують зусилля країн-членів на ключових напрямках НТП. Вони забезпечують організаційну основу для розширення транснаціональних зв'язків наукових і промислових кіл. Немаловажний і фінансовий внесок ЄС. Хоча асигнування на НДДКР із єдиного бюджету в різні роки не перевищували 2% сукупних національних видатків країн-членів на ці цілі, ЄС бере на себе фінансування найбільш дорогих фундаментальних досліджень, а також технологічних розробок, що не дають швидкої комерційної віддачі, або пов'язаних із ризиком невдачі. Фінансування по лінії ЄС доповнює національні заходи підтримки підприємництва. Важливо підкреслити, що субсидування підприємств і цілих галузей із централізованих фондів є одним з найважливіших інструментів економічної політики Євросоюзу. Складовою частиною програм з реалізації промислової політики ЄС є жорсткий контроль над цільовим використанням допомоги.

Підсумовуючи слід зазначити, сучасна концепція промислової політики ЄС включає як найважливіший елемент структурну й науково-технічну політику й має яскраво виражений зовнішньоекономічний аспект. Необхідно, насамперед, відзначити, що в арсеналі інструментів впливу на промислове виробництво, застосоване урядами країн ЄС, пряме адміністративне втручання зведено до мінімуму, а домінують економічні заходи. З огляду на досвід країн ЄС можна зазначити, що національна державна допомога повинна: мати селективний характер і надаватися життєздатним підприємствам на основі чітко визначених і гласних критеріїв; сприяти довгостроковому вирішенню проблем; поступово скорочуватися, обмежуватися за часом і погоджуватися зі структурною перебудовою галузі; відповідати за обсягами масштабам проблем, вирішенню яких вона покликана сприяти.

Джерела та література:

1. Концепція державної промислової політики України / О. І. Амоша, М. Г. Чумаченко, Ю. В. Макогон, В. І. Ляшенко та ін. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. – 424 с.
2. Райхельд Ф. Эффект лояльности: движущие силы экономического роста, прибыли и непреходящей ценности / Ф. Райхельд, Т. Тил; [пер. с англ.]. – М. : Вильямс, 2005. – 384 с.
3. Monitoring industrial research : The 2010 EU Industrial R&D Investment. SCOREBOARD. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2010. – 114 p.
4. Science and Engineering Indicators 2012. – Arlington VA : National Science Foundation, 2012. – 591 p.